

Донецька обласна універсальна наукова бібліотека ім. Н.К. Крупської
Науково-методичний відділ

Листок-сигнал:
Серії “Митці України”

ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ ДОВЖЕНКО

(до 110-річчя від дня народження)

Донецьк 2004

ББК 78.381.9: 83

Д 58

Олександр Петрович Довженко: (До 110-річчя від дня народження): Листок-сигнал / Донец. ОУНБ ім. Н.К. Крупської; Склад. Н.П. Супрунець. – Донецьк, 2004. – 8 с. – (Серія “Митці України”).

Складач: Н.П. Супрунець

Редактор: О.Г. Полева

Відп. за випуск: Н.П. Авдєєнко

Комп'ютерний набір: В.І. Копійка

“Я син свого часу і весь належу сучасникам своїм”, - так говорив про себе Олександр Петрович Довженко – видатний український кінорежисер, сценарист, письменник, педагог. Історія розсудила інакше: належить він тепер вічності, як невід’ємна частка могутньої світової культури, як святосяйний геній українського народу.

Народився Олександр Довженко 10 вересня 1894 р. в повітовому містечку Сосниця на Чернігівщині в сім’ї хлібороба. Дитинство його проходило серед мальовничої природи, було сповнене красою і мудрістю народних традицій.

Сашко, як звали його рідні, ріс мрійливим хлопчиком, якому надзвичайно легко давалось навчання. У Сосниці він здобуває початкову освіту, в 1911 р. вступає до Глухівського учительського інституту. Закінчивши у 1914 р. інститут, Довженко одержав призначення у Житомирське вище початкове училище. Викладав фізику, природознавство, географію, історію, гімнастику... Але мріяв стати художником, брав приватні уроки малювання і сподівався “коли-небудь потрапити в Академію мистецтв хоч вільним слухачем”.

Згодом він переїздить на роботу до Києва. Тут вчителює і вчиться в Київському комерційному інституті на економічному факультеті. Коли ж у Києві відкрилася Академія мистецтв, Довженко стає її слухачем.

У буремне лихоліття 1918-1920 рр. Довженко на службі у Червоній Армії. Після визволення Києва від польських інтервентів працює в губернському управлінні народної освіти завідуючим відділом мистецтва.

Так тривало до липня 1921 р., коли його за наказом Наркомату закордонних справ УРСР було зараховано співробітником цього поважного відомства і направлено на роботу за кордон – спочатку до консульства у Варшаву, а згодом у Берлін. Там він продовжує малювати й студіювати малярство.

Повернувшись улітку 1923 р. до Києва, Довженко одержує несподіване призначення дипкур’єром в Кабул, але через родинні обставини замість Афганістану потрапляє у Харків, де стає художником-ілюстратором газети “Вісті ВУЦВК”.

На тридцять третьому році життя О. Довженка круто змінюється. Він приїжджає до Одеси, де починає працювати на кіностудії. Те, що робилось у 20-ті роки на колись знаменитій Одеській кінофабриці, було таким безпомічним і безпорадним, що Довженко, який жодного

дня не працював у театрі ні режисером, ні актором, зовсім не був обізнаний з теоретичними і практичними, творчими і виробничими сторонами кіновиробництва, одразу починає працювати режисером. “Я подумав: якщо я бачу, що це погано, і знаю, що саме погано, значить не такий вже я безпорадний. Більше того, я просто візьму і зроблю краще”.

Першою спробою став фільм “Ягідка кохання”, що мав комедійний характер, але Олександр Петрович ніколи не зараховував його до свого творчого доробку. Відлік свого кінематографічного життя він справедливо розпочинав зі стрічки “Сумка дипкур’єра” (1927 р.).

Мрією О. Довженка було національне кіно, наближення його естетики до народного мистецтва.

1928 рік завдяки О.П. Довженку можна назвати роком народження українського національного поетичного кінематографа: на екрани вийшов його фільм “Звенигора” – кіноепопея про історичну долю українського народу. “Картину я не зробив, а проспівав, як птах”, - напише він в автобіографії.

Наступною роботою О. Довженка стає стрічка “Арсенал” (1929 р.), а ще через рік, у 1930 р., на екрани виходить неперевершений шедевр світової кінокласики – “Земля”.

Цей фільм – гімн життю – було названо серед двадцяти кращих кінострічок усіх часів і народів. Фільм, у якому О. Довженко звернувся до трьох одвічних загальнолюдських тем: життя і смерть, людина і земля, старе і нове – уже знімався на Київській кінофабриці, яку тільки розпочали будувати.

Проте в літературних і мистецьких колах фільм був сприйнятий неоднозначно: не всім була зрозуміла нова довженківська кіноестетика.

Невдовзі з’являється нищівний фейлетон Дем’яна Бедного “Філософи”, після якого Довженко “буквально посивів і постарів за кілька днів”. Приголомшений розпочатим цькуванням, тридцятивосьмирічний митець не лише сивіє, а й думає про самогубство. Безнадію посилюють дедалі частіші чистки, політичні процеси, “викриття” та знищення діячів культури... А він продовжує, піднімаючись над жахливим сьогоденням, мріяти, писати, говорити з екрана про майбутнє і минуле України, про її людей.

У 1932 р. О. Довженко пише сценарій і знімає свій перший звуковий фільм “Іван”, у якому відбулися творчі шукання автора

щодо відтворення нового змісту життя. Сам Довженко вважав цю стрічку творчою невдачею, а згодом цензура заборонила її показ.

На початку 1933 р. Олександр Петрович залишає Київську кінофабрику і переїздить до Москви. Незабаром разом з дружиною – артисткою кіно (“Аеліта”) і асистенткою Ю. Солнцевою та письменником О. Фадєєвим він вирушає на Далекий Схід. Мета поїздки – створення сценарію про східні рубежі країни. Результатом творчого відрядження став фільм “Аероград” (1935 р.) – поєднання елементів фантастики, утопії і гіркої, нещадної правди життя.

Одночасно з напруженою сценарною та режисерською діяльністю Довженко займається громадською роботою: головує у Всесоюзній творчій секції працівників кіно; організовує Будинок кіно у Москві. Подавши проект реконструкції Брест-Литовського шосе та ще кількох київських вулиць і площ, входить до складу урядової комісії з реконструкції Києва.

Напередодні Великої Вітчизняної війни Олександр Петрович працює над фільмом “Щорс”, основна тема якого – народ у війні. За цю роботу митець був удостоєний Державної премії СРСР.

У роки війни О. Довженко працює військовим кореспондентом на фронті. Саратовська радіостанція ім. Т.Г. Шевченка, що вела мовлення на окуповану Україну, передає 30 серпня 1942 р. його палкий виступ на антифашистському мітингу представників українського народу. Величезні фронтові враження виливаються не лише в статті у газетах “Красная Армия”, “Красная звезда”, “Известия”, а й у низку полум’яних патріотичних оповідань (“Мати”, “На колючому дроті” та ін.), кіноповісті “Україна в огні”, “Повість полум’яних літ”.

У 1943-1945 рр. режисер знімає документальні стрічки “Битва за нашу Радянську Україну” і “Перемога на Правобережній Україні і вигнання німецьких загарбників за межі українських радянських земель”.

Повоєнний період зовні благополучного, визнаного, нагородженого орденом Леніна та іншими державними нагородами, титулованого метра радянського кінематографа захований у дуже обережних щоденникових записах і в безнадійно романтичних мріях про велич і розквіт рідної України. Він пише сценарії та кіноповісті: “Відкриття Антарктиди”, “Поєма про море”, “Зачарована Десна”; займається педагогічною та викладацькою діяльністю в Інституті кінематографії”. З його майстерні вийшли такі відомі кінорежисери,

як С. Параджанов, О. Іоселіані, Л. Шепітько та ін. У 1948 р. Довженко зняв фільм “Мічурін”, удостоєний наступного року Державної премії СРСР.

Сповнений творчих планів, Олександр Петрович раптово помирає 25 листопада 1956 року. Йому йшов шістдесят третій рік... За два місяці до смерті, 28 вересня 1956 року він написав у нотатках до майбутнього сценарію про політ у космос: “Один з трьох пасажирів міжпланетного корабля не вірить в існування життя на інших планетах. Він, невіруючий, і загинув. Досягли віруючі. Перемогли віруючі”.

Уже після його смерті виходить “Вибране” О.П. Довженка, його дружиною і постійним асистентом Ю. Солнцевою за сценаріями Олександра Петровича поставлено фільми: “Поема про море” (1958 р.), “Повість полум’яних літ” (1961 р.), “Зачарована Десна” (1965 р.).

О. Довженко став одним з родоначальників цілого напрямку в кіномистецтві - поетичного кінематографа. Сценарії й фільми Довженка вражають незвичайністю своєї побудови. Їм притаманний широкий епічний розмах. В них багато подій, людських доль, які інколи не пов’язані між собою звичайними сюжетними нитками. Їх об’єднує інше – хід поетичної думки автора. Довженко не користується звичайними фабульними прийомами, не прагне до побутових подробиць чи деталізації сюжетних мотивацій. Він вільно перекидає дійство у просторі і часі, сміливо співставляє минуле й сьогодення.

Видатні італійські неореалісти, які проголосили, що все їхнє мистецтво вирросло на довженківській “Землі”, про закінчену Ю. Солнцевою “Поему про море” сказали, що вона височить над всією творчістю Довженка, як руїни Парфенону над усім античним Акрополем.

Оглядаючи творчий доробок геніального майстра, великого романтика й поета, щоразу наворачтаєшся до думки: де ж витoki того світу краси і гармонії, що таким чистим світлом, мудрим і невмирущим, постає зі сторінок його творів? Що ж саме могло запасти в душу і підкорити серця цивілізованого світу, коли роботи митця визнавалися неперевершеними?

Висновки можуть бути надзвичайно простими. Та й підказ до них дає сам О. Довженко. Віддана й щира любов до своєї землі, своєї Батьківщини, свого роду й народу, добре, чуйне, мудре ставлення до

всього живого – ось ті орієнтири, що наводять на правильну відповідь, пояснюючи невмирущість і одвічну магію його творчості.

10 вересня 2004 р. Україна відзначатиме 110-річницю від дня народження великого кінорежисера. До ювілею Майстра бібліотекарі можуть запропонувати користувачам книжкову виставку “О. Довженко – кінорежисер, письменник, художник”, вечір-портрет “Я прославляю життя”, під час якого висвітлити питання:

- Життєвий шлях. Характерні риси мистецтва О. Довженка.
- О.П. Довженко – сценарист, кінорежисер.
- Довженко – художник.
- Літературна творчість митця.
- Педагогічна та громадська діяльність О.П. Довженка.

При підготовці масових заходів у бібліотеках радимо використати таку літературу:

Твори О.П. Довженка

- Довженко О.П. Твори: В 5 т. – К.: Дніпро, 1983. – 1985.
- Вибрані твори. – Одеса: Маяк, 1976. – 148 с.
- Арсенал; Щорс: Кіноповіді. – К.: Дніпро, 1986. – 186 с.
- Господи, пошли мені сили: Щоденник, кіноповіді, оповідання, фольклорні записи, листи, документи. – Х.: Фоліо, 1994. – (Сер. “Українська література ХХ століття”).
- Зачарована Десна: Кіноповідь; Україна в огні: Кіноповідь. Щоденник: (1941-1956). – К.: Веселка, 1995. – 573 с.
- Півість полум’яних літ: Повісті. Оповідання. Публіцистика. – К.: Молодь, 1984. – 367 с. – (Б-ка художніх творів для молоді “Джерело”).
- Україна в огні: Кіноповідь. Щоденник. – К.: Рад. письм., 1990. – 414 с.

Література про життя і творчість

О.П. Довженка

- Бабишкін О.К. Олександр Довженко: публіцист. літ.-критич. нарис. – К.: Рад. письм., 1989. – 198 с.
- Вдовенко Л. Відображення світогляду наших предків у повісті О. Довженка “Зачарована Десна” // Дивослово. – 1999. - № 11. – С. 42-45.

- Довженко і світ: Творчість О.П. Довженка в контексті світової культури. – К.: Рад. письм., 1984. – 222 с.
- Корогодський Р. Довженко в полоні: розвідки та есеї про майстра. – К.: Гелікон, 2000. – 352 с.
- Корогодський Р. Довженко: вчора, сьогодні, завтра в країні національної культури // Дивослово. – 2001. - № 5. – С. 52-54.
- Мистецтво України: Біогр. довід. – К.: Укр. енциклопедія, 1997. – С. 213-214.
- Семенчук І.Р. Життєпис Олександра Довженка. – К.: Молодь, 1991. – 223 с.
- Сто найвідоміших українців. – М.: Вече; К.: Орфей, 2002. – С. 510-516.
- Сюднюков І. «История – паспорт на гибель» или Орфей в аду // День. – 2002. – 26 янв. – С. 5.
- Хмелюк М. Проестетичний ідеал Олександра Довженка і Катерини Білокур // Дивослово. – 1997. - № 10. – С. 52-54.
- Череватенко Л. Відкриття чи вигадка? // Літ. Україна. – 1998. – 15 січ. – С. 6.
- Шарварок О. Гангрена язви, або Ще дещо про внутрішній розбрат О. Довженка // Київ. – 2002. - № 9. – С. 152-167.
- Шаров І.Ф. Сто видатних імен України. – К.: Видав. дім «Альтернатива», 1999. – С. 127-131.